

ƏSASLI BIOBİBLİOQRAFİK GÖSTƏRİCİ

[**Abdulla Şaiq: Biblioqrafiya. Uşaq ədəbiyyatı seriyası/** Tərt. ed.: N.Tahirova, L.Qafarova, T.Əzizova; İxtisas red. Ş.Qəmbərova; red. G.Səfərəliyeva; Respublika Uşaq Kitabxanası. - Bakı, 2016. - 448 s.]

Bu günlərdə F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasına məxsus “Uşaq ədəbiyyatı xəzinəsindən” seriyası altında növbəti biobiblioqrafik göstərici işıq üzü görmüşdür.

Biobiblioqrafik göstərici Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, görkəmli şair Abdulla Şaiq Talıbzadənin anadan olmasının 135 illiyi münasibətilə nəşr olunmuşdur. Əsər kitabxananın əməkdaşları Əməkdar mədəniyyət işçisi N.Tahirova, L.Qafarova və T.Əzizova tərəfindən tərtib edilmişdir. Göstəricinin strukturu haqqında məlumat verən “Tərtibçilərdən” sərəlvhəli yazı və ədib haqqında dolğun informasiya əks etdirən fil.e.d., prof. A.Bayramoğlu tərəfindən “Abdulla Şaiq (1881-1959)” başlıqlı geniş oçerk yazılmışdır. Günümüzdə biblioqrafik göstəricilərə olan müxtəlif münasibət “Zər qədrini zərgər bilər” deyimi ilə A.Bayramoğlunun qələmində öz birmənalı təsdiqini tapmışdır. Biblioqrafik göstəricilər aid olduğu mövzu üçün ayna rolunu oynayır.

Professor A.Bayramoğlu oçerkdə A.Şaiqin görkəmli ədib C.Məmməd-quluzadənin əsərlərində adına tez-tez rast gəldiyimiz Şeytanbazar məhəlləsində (Tiflisdə) anadan olduğu tarixdən başlayaraq 78 illik bir ömrün həyat və yaradıcılığı haqqında geniş avtobioqrafik məlumat təqdim etməklə yanaşı, şairin əsərlərindən bəzilərini filoloji aspektdən təhlil etmişdir.

Biobiblioqrafiya xarakterli tərtib edilmiş biblioqrafik göstərici tərtibçimüəlliflərin də qeyd etdiyi kimi dörd hissədən ibarətdir. Birinci hissədə Abdulla Şaiqin əsərləri, ikinci hissədə Abdulla Şaiq haqqında, üçüncü hissədə müəllifin müxtəlif dillərdə çap olunmuş əsərləri və onun haqqında nəşr olunmuş mənbələrin biblioqrafik təsvirləri əks etdirilmişdir. Dördüncü hissədə məlumat-informasiya aparatı təqdim edilmişdir. Sonda beşinci hissə adlandırılacaq biləcəyimiz “Əlavələr” bölməsi tərtib edilmişdir.

Biblioqrafik göstəricidə tərtibi böyük zəhmət tələb edən xüsusi bölmələrdən biri olan “Abdulla Şaiqin müdrik deyimləri” sərəlvhəli ədibin nəzm və nəslə əks etdirdiyi aforizmləri yer almışdır. Burada ədibin təlim, tərbiyə və s. haqda müdrik fikirləri öz əksini tapmışdır. Bunun davamınca “Abdulla Şaiq görkəmli şəxsiyyətlər haqqında” adlı digər bir bölmə tərtib edilmişdir. Bölmədə Azərbaycan ədəbiyyatında mühüm mövqeyə malik söz sahibləri – Füzuli, Nəsimi, A.Səhhət, S.Ə.Şirvani, M.Fətəli (Axundzadə), Vaqif (M.P.Vaqif), Sabir əfəndi (M.Ə.Sabir), N.Nərimanov, C.Məmməd-

quluzadə, S.S.Axundov, Cavid əfəndi (H.Cavid), S.Vurğun, Cəfər (C.Cabbarlı) və s. kimi dövrünün görkəmli şəxsiyyətləri haqqında A.Şaiq düşüncəsi öz əksini tapmışdır. Lakin bölmələrdə təəssüf ki, fikirlərin nəşət tapdığı mənbə qeyd edilməmişdir. Bu, tədqiqatçılar üçün operativ istiqamətverici rol oynaya bilərdi.

A.Şaiq şəxsiyyətinin tanındılmasına xidmət edən bölmələrdən növbəti “Görkəmli şəxsiyyətlər, elm və mədəniyyət xadimləri Abdulla Şaiq haqqında” adlanır. Burada ümummilli lider H.Əliyev imzasından başlayaraq ilk Cümhuriyyətimizin banilərindən olan M.Ə.Rəsulzadə, A.Zamanov, M.Cəfər, T.Şahbazi (Simurq) və onlarla görkəmli şair və yazıçıların, elm adamlarının şair haqqında dəyərli sözləri öz əksini tapmışdır.

Bibliografik göstəricinin birinci hissəsi ədibin əsərlərini, dərsləklərini xronoloji qaydada əks etdirir. Buradan məlum olur ki, şairin ilk kitabı 1906-cı ildə çap olunmuş “İki uşaq” adlı 32 səhifədən ibarət mənzum hekayəsidir. Bu dövr çapçılıq işinin tarixi baxımından da maraq doğurur. Məsələn, bu mənzum hekayə Orucov qardaşlarının mətbəəsində çap olunmuşdur. Orucov qardaşlarının mətbəəsinin fəaliyyətə başlaması tarixi haqqında fikir ayrılığı mövcuddur. Bu mənzum hekayə tarixi baxımdan müəyyən bir faktdır. Yaxud bibliografik göstəricilərin əhəmiyyətli tərəflərindən biri onun çoxözlü informasiya vermək gücünə malik olmasıdır. Məsələn, bu tərtibin konkret bir ədibə həsr edilməsinə baxmayaraq ondan bir çox məqsədlər üçün yararlanmaq mümkündür. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün bir misal göstərək. Bibliografik göstəricini məhz XX əsrin ilk onillikləri üçün Azərbaycan elmində pedaqoji fəaliyyət (dərsləklər əsasında), kitab tarixi, kitab çapı, ədəbiyyatşünaslıq (uşaq ədəbiyyatı, bədii ədəbiyyat, xatirələr və s.), incəsənət və digər müxtəlif aspektlərdən qiymətləndirmək mümkündür.

Göstəricinin birinci hissəsi 1906-cı ildən başlayaraq 2015-ci ilə qədər 109 illik bir dövrü əhatə edir. Burada A.Şaiqin əsərləri – kitabları, dərsləklər və dövrü mətbuatda dərc edilmiş məqalələri xronoloji qaydada əks etdirilmiş, eyni zamanda müəllifin sözlərinə yazılmış musiqi əsərləri – notlar və mahnı mətnləri də daxil edilmişdir.

İkinci hissədə A.Şaiq haqqında 1923-cü ildən başlayaraq son illərə qədər işıq üzü görmüş kitablarda, dərsləklərdə və müxtəlif nəşrlərdə yer almış əsərlərin bibliografik təsviri öz əksini tapmışdır.

Üçüncü hissədə A.Şaiqin (11 dildə) nəşr olunmuş əsərləri və onun haqqında 8 dildə yazılmış əsərlər xronoloji qaydada (daxildə əlifba prinsipi üzrə) təsvir edilmişdir. Burada müəllifin əsərlərinin alman, eston, fransız, fars, ingilis, litva və s. dillərə tərcümə edilərək nəşr edildiyini, yaxud onun haqqında gürcü, özbək, litva, ukrayna və s. dillərdə yazılmış əsərlərin olduğunu görmək mümkündür.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi dördüncü hissəni bibliografik göstəricilər üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən köməkçi göstəricilər təşkil edir. Məlumat-informasiya aparatı bibliografik təsvirlərə bir çox aspektdən yanaşaraq

müxtəlif sərlovhələrlə zənginləşdirilmişdir. 13 adda köməkçi aparat tərtib edilmişdir. Müasir dövrümüzdə biblioqrafik göstəricilərdə bu qədər adda köməkçi aparatla qarşılaşmaq mümkün deyil. Biblioqrafik təsvirlərin müəyyən edilməsi, strukturun yaradılması qədər böyük əhəmiyyət daşıyan köməkçi aparatın bölmələr baxımından dolğunluğu informasiyanın istifadəçilərə bir çox aspektdən hazır formada təqdim edilməsi deməkdir. Günümüzdə biblioqrafik göstəricilərin demək olar ki, böyük əksəriyyətini iki adda məlumat aparatı müşayiət edir.

Doğrudur, biblioqrafik göstəricilər özlərində çap əsərlərini ehtiva edirlər. Lakin biblioqrafik tərtib işlərinin əhəmiyyətli funksiyalarından biri istifadəçiyə maksimum informasiya verməkdir. Bu baxımdan düşünürük ki, müəllif haqqında tam informasiyanın çevrələnməsi aspektindən arxiv materiallarının da biobiblioqrafik göstəricilərə xüsusi olaraq “əlavələr” şəklində salınması metodik baxımdan qanunazidd olsa da, təcrübi baxımdan müsbət qiymətləndirilməlidir. Çünki burada məqsəd operativlik və relevantlıqdır. Arxiv materiallarının biobiblioqrafik göstəricilərə daxil edilməsi artıq təcrübədə sınınmış, eyni zamanda arxivşünaslar tərəfindən müsbət rəy almış bir metoddur. 2012-ci ildə nəşr edilmiş AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının “Elm və mədəniyyət xadimləri” seriyası altında görkəmli ədəbiyyatşünas “Abbas Zamanov: Biblioqrafiya” adlı tərtib edilmiş biblioqrafik göstəriciyə ilk dəfə alimin *Salman Mümtaz adına Respublika Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət arxivində* mühafizə edilən 4 siyahı üzrə 526 Nəli fondada qorunan şəxsi arxiv materialları daxil edilmişdir. Biblioqrafiyaşünas alimlər bu metodu dəstəklədikləri təqdirdə onu arxiv işinə inteqrasiya edərək fərqli istiqamətdə inkişaf etdirmək mümkündür.

Biblioqrafik göstəricinin “Əlavələr” hissəsində maraq doğuran məlumatlardan biri də 4Nə-li əlavələrdir. Burada A.Şaiqin əsas arxiv materialları və əlyazmaları, ev muzeyində mühafizə edilən əsərlərinin əlyazmaları, publisistik yazıları, dərsliklər üçün işlədiyi materiallar və xatirələrinin əlyazmaları, tərcümələri, məktubları və sənədləri xüsusi başlıqlar altında qruplaşdırılmışdır. Bu sənəd axını içərisində xüsusi olaraq diqqət yetirdiyimiz bir məqam vardır. A.Şaiq 1930-cu illərin burulğanından, Sovet qılıncından necə xilas ola bilmişdir. O dövrün təlatümdə boğulmamaq üçün qələm və söz sahibi olmaq kifayət deyildi. 15 dəqiqəlik istintaq və məhkəmə qərarının müqəssiri Cavid əfəndi, ittihamsız qətl edilən F.Köçərli kimi “xalq düşmənləri” ilə olan yazışmaları daşnaklar üçün kifayət qədər böyük dəlil ola bilərdi. Günümüzdə iynəylə torpaq qazmağa bənzəyir 30-cu illərin fırtınasına düşən insanların qələminə məxsus bir yazı tapmaq. A.Şaiqin arxivinin o dövrdən keçərək günümüzdə gəlib çatması heyrət doğurmaya bilmir. “Oxu tar”da antisovet izlər aşkar edənlər üçün A.Şaiq arxivində “A dostlar yurdu mələdir yağ”, “Başlanğıc” və s. kimi əsərləri var. Yaxud 1926-cı ildə türkçülüyn dostlarının siyahısını müəyyən etmək üçün keçirilmiş “I Türkoloji Qurultay”dan sonra nə əsərlərinin, nə də canlarının sağ qala bilmədiyi bir çoxlarından fərqli olaraq

onun arxivində “Türk dilinin qrameri” adlı bir mənbə var. Bəlkə də bunun səbəbi müəllifin C.Məmmədquluzadə, C.Cabbarlı ədəbi taktikası idi. 1937-ni 1918 kimi ifadə etmək idi.

Təqdim edilən biblioqrafik göstərici məhz bu baxımdan əvəzolunmaz bir mənbədir. Burada biblioqraflar öz üzərlərinə düşən işi layiqincə yerinə yetirmişdirlər. Digər həyata keçirilməsi geniş rəğbətə səbəb ola biləcək məsələ arxivşünas və muzeyşünasların üzərinə düşür. A.Şaiq yaradıcılığının işıq düşməmiş səhifələrini geniş oxucu auditoriyasına təqdim etməklə tədqiqatçılar üçün ədibin həmdövrünün görkəmli şəxsiyyətləri ilə əlaqəli dəyərli mənbələrin üzə çıxmasına səbəb ola bilər. Çünki bu bölmədə şairin həmdövrü, müxtəlif zamanların görkəmli şəxsləri ilə bağlı (Sənan, Xəqani, Ömər Xəyyam, Firdovsi, Nizami Gəncəvi, Cəlaləddin Rumi, Ə.Hüseynzadə, H.Cavid, M.Ə.Sabir, F.Köçərli, M.Arif, M.Hadi, M.Mahmudbəyov və s.) dəyərli mənbələr, xatirələr və s. kimi məxəzlərin olduğu öz əksini tapmışdır.

Biblioqrafik göstəricidə əlavə olaraq təqdim edilmiş bölmələr içərisində “Abdulla Şaiqin tamaşaya qoyulmuş əsərlərinin” xroniki əksi (əlavə 2), “A.Şaiqə həsr edilmiş şeirlər” (əlavə 3), “A.Şaiqin sözlərinə yazılmış mahnıların notları” (əlavə 4) və internet resursları kimi kifayət qədər geniş informasiyaya malik bölmələr də təqdim edilmişdir.

A.Şaiq haqqında daha öncələri tərtibçi müəlliflərin də qeyd etdiyi kimi, 1985-ci ildə AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının uzun illər nəşr etdirdiyi “Elm və mədəniyyət xadimləri” adlı seriyası altında da elmi biblioqrafik göstərici nəşr olunmuşdur. M.M.Həsənova və N.M.Teymurova tərəfindən tərtib olunmuş bu göstəricidə biblioqrafik təsvirlər “Kitabları”, “Dərsliklər”, “Dövrü mətbuatda, məcmuələrdə və dərsliklərdə çıxan bədii əsərləri”, “Ədəbi-tənqidi və publisistik məqalələri”, “Tərcümələri”, “Redaktə etdiyi əsərləri”, “Həyat və yaradıcılığı haqqında ədəbiyyat” və s. kimi bölmələr daxilində qruplaşdırılmışdır. O dövrdən bu günə 31 il keçmişdir. Lakin təqdim edilən növbəti biblioqrafik göstərici hələ neçə əsrlər A.Şaiq yaradıcılığının tədqiqat obyektinə olacağına işarə verir.

N.İsmayilov

*Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının
müdiri, dosent*

V.Əliyeva

*AMEA-nın M.Füzuli adına əlyazmalar
institutunun doktorantı*